

УДК 82-992Яблонська:[141.72+392.3]:82.09
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2025-100-2>

ФЕМІНІСТИЧНИЙ ВИМІР ТРЕВЕЛОГІВ СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ

Матусяк Галина Іванівна,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри публічного управління, права
та гуманітарних наук
Херсонського державного аграрно-економічного
університету
h.bokshan@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7430-8257*

Мета дослідження – окреслити феміністичний вимір тревелогів С. Яблонської та виявити особливості її гендерної ідентичності в контексті культури першої половини ХХ століття. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) визначити місце гендерних цінностей авторки в культурно-історичному контексті доби; 2) ідентифікувати феміністичні пріоритети в тревелогах збірок «Чар Марока», «Далекі обрії» і «З країни рижу та опію». **Методи дослідження**: теоретичний (критичний аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми); біографічний (виявлення впливів життєпису авторки на творчий доробок); емпіричний (аналіз тревелогів); стратегії феміністичної критики (з'ясування міри «жіночого» аранжування текстів). **Результати**. Унікальність постаті С. Яблонської в культурно-історичному контексті першої половини ХХ століття полягає насамперед у тому, що вона створила самобутню модель гендерної ідентичності, яка, з одного боку, базувалася на прогресивних феміністичних поглядах, пов'язаних із відстоюванням соціальної рівності прав обох статей, а з іншого, – спиралася на традиційні сімейні цінності, що уможливило виконання нею ролей дружини й матері двох синів. На відміну від таких знаних феміністок, як С. де Бовуар чи Н. Кобринська, вона не вважала, що ці функції жінки вбивають її свободу, а радше ілюструвала своїм життєвим шляхом можливість середнього варіанту, що знаходився між крайнім фемінізмом і патріархальним уявленням про призначення жінки. Саме ця унікальна модель дозволила С. Яблонській досягнути вершин особистої та професійної самореалізації, отримати розмаїтий досвід міжкультурного спілкування, стати авторкою вартісного літературного доробку й виплекати щасливу родину. Безпосередньо не декларуючи свої переконання, вона своєю діяльністю зробила значний внесок у руйнування соціальних стереотипів щодо усталеної парадигми жіночих гендерних ролей, притаманної першій половині ХХ століття, і спряла формуванню образу успішної жінки, що також гармонійно вписується в систему цінностей сучасної доби.

Ключові слова: фемінізм, гендерні ролі, гендерна ідентичність, соціальні стереотипи, патріархальні цінності.

THE FEMINIST DIMENSION OF SOFIIA YABLONSKA'S TRAVELOGUES

Matusiak Halyna Ivanivna,
*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Public
Management, Law and Humanities
Kherson State Agrarian and Economic University
h.bokshan@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7430-8257*

The **study aims** to outline the feminist dimension of S. Yablonska's travelogues and reveal the peculiarities of her gender identity in the cultural and historical context of the early 20th century. Achieving this aim involves the following **tasks**: 1) to determine the place of S. Yablonska's gender values in the cultural context of the epoch; 2) to identify feminist priorities in the travelogues "The Charm of Morocco", "Far Horizons",

and “From the Country of Rice and Opium”. **Research methods:** theoretical (to review scientific literature on the research problem); biographical (to reveal the impacts of the author’s biography on her literary works); empirical (to analyze travelogues); strategies of feminist criticism (to measure the degree of “feminine” arrangement of texts). **Results.** The uniqueness of S. Yablonska’s figure in the cultural and historical context of the first half of the 20th century lies primarily in the fact that she created an original model of gender identity that, on the one hand, was based on progressive feminist viewpoints associated with advocating social equality of rights for both sexes, and, on the other hand, relied on traditional family values, which enabled her to fulfill the roles of wife and mother of two sons. Unlike such outstanding feminists as S. De Beauvoir or N. Kobrynska, she did not believe that these woman’s functions kill her freedom. Her life rather illustrated the possibility of a middle option between extreme feminism and patriarchal notions of the woman’s destination. It was this unique model that allowed S. Yablonska to reach the peak of her personal and professional self-realization, gain diverse experience in intercultural communication, become the author of valuable literary works, and create a happy family. Without directly declaring her beliefs, she made a substantial contribution in breaking social stereotypes about the established paradigm of women’s gender roles inherent in the first half of the 20th century and promoted the development of the image of a successful woman that perfectly fits the system of values of the modern era.

Key words: feminism, gender roles, gender identity, social stereotypes, patriarchal values.

1. Вступ

У 20–30-тих роках ХХ століття читачі галицьких газет відкривали для себе світ екзотичних мандрівок, у яких їх супроводжувала львів’янка Софія Яблонська (1907–1971) – відважна мандрівниця, чий письменницький хист дав змогу перетворити враження від відвідин найвіддаленіших куточків планети на вартісні в художньому аспекті літературні твори. Її поїздки до країн Далекого Сходу й Африки, Австралії, Нової Зеландії та Північної Америки були сповнені небезпек і викликів, але молода жінка відчайдушно приймала їх, щоб, як вона зазначала в низці інтерв’ю, «переконатися, чи існують іще десь на світі райські острови» (Яблонська, 2018: 13). Вирушивши 1927 р. до Парижа з метою опанувати мистецтво кінематографа, С. Яблонська обрала долю, пов’язану з ризиками та перешкодами, подолання яких, безсумнівно, варте рефлексії в контексті гендерних студій.

Знайомство з тревелогами С. Яблонської наводить на думку, що славетна мандрівниця не лише самостійно обирала траєкторію свого руху, а й продовжувала окреслювати орієнтири жіночої свободи та незалежності, намічені їй попередницями. Не належачи формально до жодної організації, що виборювала права жінки в патріархальному суспільстві, не виголошуючи маніфестів і не закликаючи до обстоювання гендерної рівності, вона, свідомо чи несвідомо, творила унікальну модель жіночої самореалізації, вільної від культурних стереотипів і обмежень, нав’язаних досвідом минулого. С. Яблонська ніколи у своїх творах не вписувала себе в контекст феміністичного руху, що зародився в Україні в кінці ХІХ століття, не пов’язувала себе з тими, хто заклав підвалини такої важливої для подальшого розвитку суспільства ідеології, проте її внесок у популяризацію ідей гендерної рівності й формування феміністичних цінностей не можна заперечувати.

Попри те, що твори С. Яблонської були перевидані в ХХІ столітті, на нашу думку, вони досі не отримали належної уваги в науковому середовищі. Ба більше, серед наявних студій, присвячених різноаспектному аналізу тревелогів авторки, складно знайти праці, які б фокусувалися на феміністичних орієнтирах світогляду авторки. Зокрема, серед розвідок можна виокремити ті, що досліджують специфіку її художньої прози в літературному процесі першої половини ХХ століття (Гаврилів, 2017а, б; Комариця, 2018; Поліщук, 2020; Приймак, 2018); аналізують відображення в них геокультурних реалій (Бестюк, 2023; Бокшань, 2021; Влах, 2019; Матусяк, 2014; Юрчук, 2023). З огляду на це, існує потреба в подальшому вивченні унікального доробку С. Яблонської та передусім у дослідженні феміністичних обріїв тревелогів української мандрівниці.

Мета наукової роботи – окреслити феміністичний вимір тревелогів С. Яблонської й визначити особливості її гендерної ідентичності в контексті культури першої половини ХХ століття.

2. Постать С. Яблонської в гендерній системі координат початку ХХ століття

Софія Яблонська народилася в 1907 р. в родині священника на Галичині (с. Германове). Після закінчення Львівської торгівельної школи юна дівчина виїхала до Парижа, щоб навчитися техніки знімання кіно. Уже цей факт із біографії С. Яблонської можна вважати проявом феміністичного світогляду, оскільки рішення дівчини, яка народилася в селі й була вихована на традиційних християнських цінностях із патріархальними акцентами, здобути освіту за кордоном виглядало досить ексцентрично в ту епоху, до якої вона належала. Варто також підкреслити, що обраний нею фах також не вписувався в тогочасну парадигму гендерних ролей.

Саме з Парижа С. Яблонська розпочала свою подорож світом, а перелік відвіданих нею місцин вражає навіть людину ХХІ століття, хоча можливостей для пересування стало значно більше, а кількість гендерних обмежень суттєво зменшилася: Марокко, Китай, Лаос, Камбоджа, Малайські острови, Ява, Балі, Таїті, Австралія, Нова Зеландія, США та Канада. З огляду на те, що вона самостійно подорожувала до країн, у яких перебування було небезпечним для європейки, факти її життєпису виглядають як виклики застарілим гендерним уявленням про роль і призначення жінки на початку ХХ століття.

Життєвий і творчий шлях С. Яблонської свідчить про її симпатії до ідеї гендерної рівності, оскільки авторка обстоює право слідувати за покликом серця всупереч тогочасним стереотипним уявленням про призначення жінки в сім'ї та суспільному житті. Хоча твори С. Яблонської не містять чітких декларацій фемінізму, їх усе ж можна вважати свідченням її прихильності до цієї ідеології. Мандрівні нотатки, оповідання та новели письменниці, які входять до книг «Чар Марока» (1932), «Далекі обрії» (2 частини 1936, 1939) та «Листи з Парижа. Листи з Китаю», відображають її прагнення обирати свій шлях до щастя всупереч усталеним уявленням про гендерні ролі. С. Яблонська зуміла не лише відмовитися від переваг традиційного родинного щастя задля здійснення мрії, а й гідно поєднувати материнство, роль дружини та письменниці, долаючи геополітичні кордони та світоглядні бар'єри, що склалися в сучасному їй суспільстві.

У творчості С. Яблонської гендерні акценти досить помітні. Попри те, що вона ґрунтовно не теоретизує з приводу «культурної статі», її твори демонструють бажання елімінувати закладені в суспільному житті умовності щодо призначення жінки, розвіяти створювані й підтримувані чоловіками асиметричні міфи щодо субординації статей та чинити опір впливу традиційних патріархальних цінностей, які позбавляють свободи вибору. Не згадуючи імен, що асоціюються із зародженням феміністичного руху в Україні наприкінці ХІХ століття (Наталії Кобринської, Олени Пчілки, Лесі Українки та ін.), письменниця своїми вчинками долучається до руйнації системи стереотипних уявлень про жіночу долю та зміни нав'язаної чоловіками картини світу. С. Яблонська постійно наголошує на своїй впертості, невгамовності, енергійності, нестримності, цілеспрямованості, витривалості, «жадобі до нових вражень», що безумовно не відповідало традиційному портрету жінки – «годувальниці, куховарки, добувачельки їжі, виховательки дітей» (Павличко, 2002: 63). Вона палить цигарки, носить елементи чоловічого вбрання, у якому схожа на хлопчика-підлітка, вмє користуватися рушницею – ці деталі додають виразних феміністичних штрихів до її портрета.

В. Габор, упорядник книг С. Яблонської, що були перевидані в ЛА «Піраміда», спираючись на матеріали галицької преси початку ХХ століття, спробував змалювати своєрідний колективний портрет С. Яблонської. Зокрема, в контексті нашого дослідження варто наголосити на тих рисах галицької мандрівниці, які свідчать про її феміністичні орієнтири: «дівчина, яка завдяки своїм здібностям у кінематографії, завдяки літературному талантові і величезній праці зуміла вибороти собі повну незалежність»; «її виправи у небезпечні терени, її кінові успіхи – це великі шаленства» (Яблонська, 2018: 12). Сміливість і відчайдушність С. Яблонської вражали з огляду

на той факт, що вона була надзвичайно красивою жінкою, яка «нагадує незвичайної вроди фільмову зірку» (Яблонська, 2018: 13). Самостійні подорожі до небезпечних теренів були для неї вкрай ризикованими й вимагали відваги, що не відповідала гендерним очікуванням від жінок у тогочасному суспільстві.

Унікальність постаті С. Яблонської в контексті українського фемінізму засвідчують численні літературознавчі огляди й рецензії на її твори, вміщені в тогочасній пресі. Зокрема, цікавими є гендерні акценти в спостереженнях С. Гординського, що увиразнюють винятковість С. Яблонської: «Рідко яка українка має таку просту життєву філософію; рідко яка відчувається на всій земній кулі так, як вдома. Наші землячки взагалі недолюблюють простору, ще й тоді, коли це получене з невігодами та небезпекою, на яку наражена в подорожі самотня жінка» (Яблонська, 2018: 320). Ще в одній рецензії підкреслено ті особливості стилю авторки, які суперечать звичним для того часу гендерним очікуванням: «Нема там ані крихітки сентиментальності, ані навіть теплоти, що її звикло виділювати з себе жіноче перо» (Яблонська, 2018: 326). У цьому ж відгуку знаходимо цікаві спостереження щодо гендерної ідентичності С. Яблонської, що відрізняється від традиційних уявлень доби: «Зарисовується новий тип жінки, що не боїться втратити первісних жіночих принад – м'якості й мрійності, – що є водночас і найбільшою її слабкістю. Вона здобуває натомість щось іншого – відвагу і холодний розум» (Яблонська, 2018: 326).

3. Феміністичні цінності в літературній творчості С. Яблонської

Фемінізм С. Яблонської виявлявся не лише в її поведінці й учинках: суголосність світовідчуттів галицької мандрівниці цьому культурному феномену виразно відчувається в її творах. У зв'язку з цим слушною видається думка Д. Віконської, яку вона висловила в рецензії на книгу С. Яблонської: індивідуальність авторки «продирається крізь небуденно живий стиль книжки» (Яблонська, 2018: 316). З огляду на це черговим завданням нашого дослідження є ідентифікувати феміністичні пріоритети мисткині в тревелогах збірок «Чар Марока», «Далекі обрії» та «З країни рижу та опію».

Самостійна довготривала подорож С. Яблонської до Африки є беззаперечним доказом її незалежної сміливої вдачі. Жага відвідати екзотичні країни була сильнішою від усвідомлення небезпек, що могли чекати на вродливу європейку на чужині. У контексті дослідження феміністичного виміру тревелогів С. Яблонської варто згадати епізод її знайомства з каїдом, що відбулося коли вона грала в шахи зі своїм знайомим – французом Манріє. Бездоганне вміння грати в шахи асоціювалося в араба з чоловіками, тому він припустив, що має справу з перевдягненим хлопцем. Упередження каїда можна пояснити існуванням гендерних стереотипів щодо жінок, які є ще жорсткішими в мусульманському суспільстві. Він не повірив, що С. Яблонська – жінка, а у відповідь на переконання Манріє «схопився рукою за серце та голосно й широко розсміявся» (Яблонська, 2023: 36). Каїд усвідомлював зовнішні культурні відмінності між арабськими і європейськими жінками, однак сумнівався у здатності останніх дорівнятися чоловікам в інтелектуальній грі. С. Яблонська так пояснює ставлення араба: «На його думку, європейська жінка й ноги може показувати до колін, і обличчя своє всім мужчинам відкривати, і всміхатися до них, а навіть курити папіроски, але в шахи грати – до цього вона нездібна» (Яблонська, 2023: 37). Тут спостерігаємо відгомін упередження, пов'язаного з тим, що з давніх часів «функція жінки зводилася до природної, біологічної ролі, у той час, як чоловіча, – інтелектуально-діяльної» (Зборовська, 1999: 9). Утім, С. Яблонська завжди демонструвала незалежність від таких патріархальних стереотипних уявлень.

С. Яблонська не просто володіла відвагою й відчайдушністю, що здебільшого асоціюються з чоловіками, але й такою інтенсивністю цих якостей, якою не кожен із них може похизуватися. Зокрема, про виняткову сміливість української мандрівниці свідчить отримання нею «завдяки великій протекції французької влади дозволу переїхати кордон безпеки у небезпечні

краї» (Яблонська, 2023: 51). С. Яблонська зважилася вирушити до старовинного арабського міста Тарудану, розташованого поблизу Сахари, попри попередження Манріє про небезпеку, що чигала там на європейців. Одним із таких викликів стала дорога через пустелю: знеможений сонцем водій Рене втратив свідомість, але безстрашна пасажирка не розгубилася й сама зайняла його місце. Зрушивши автомобіль із місця, С. Яблонська розіграла його до ста кілометрів за годину, щоб уникнути можливого полону, що загрожував із боку сахарських кочівників. Цей епізод не лише засвідчує неабияку рішучість жінки, але й демонструє володіння вміннями керувати транспортним засобом, що було справжньою рідкістю на початку ХХ століття. Як бачимо, авторка своєю поведінкою ламає гендерні стереотипи, долає обмеження, пов'язанні зі статтю, й виявляє ознаки феміністичного світогляду, хоча ніколи відкрито не оприлюднює своїх симпатій до феміністичної ідеології у своїх текстах.

Своє полювання на тигра в Лаосі С. Яблонська описує як цікаву пригоду, в якій більше слів про симпатію до безжурних і привітних місцевих жителів, ніж про власний страх перед хижаком. І хоча постріл відважної жінки не виявився фатальним для звіра, її учинок не може не викликати захвату авантюризмом, схильністю до ризику й умінням приймати виклики, на які не кожен чоловік спромігся би гідно відповісти. С. Яблонська не лише розширює репертуар нетипових для жінки соціальних ролей, а й збагачує його амплуа, що відповідає лише обраним представникам сильної статі.

С. Яблонська без остраху грає чоловічі ролі, залишаючись при цьому вишукано жіночною і привабливою. Невипадково у мандрах, які вона описала в «Далеких обрядах», за нею закріпилися імена «Міс Україна» і «Казка з України». С. Яблонська бездоганно дає собі раду зі справами, якими традиційно в сучасному її оточенні займаються чоловіки, не втрачаючи суто жіночих звичок. Вона віртуозно грає у «дек-теніс, у гольф, у круглі», в шахи, дивуючи старого американця своїми інтелектуальними здібностями: як «така молода жінка вміє «так послідовно думати» (Яблонська, 2023: 310). Після цього С. Яблонська перевдягається у довгу сукню, щоб «піти до кіна «на ковбоїв», а потім на дансінг» (Яблонська, 2023: 310). Як бачимо, фемінізм української мандрівниці передусім полягає у запереченні гендерних обмежень і гармонійному поєднанні соціальних ролей, закріплених за жінкою, із зацікавленнями, що були більш притаманні чоловікам на початку ХХ століття.

Цікавим у контексті нашого дослідження є епізод, у якому С. Яблонська, перебуваючи в Новій Зеландії, спілкується зі своєю провідницею, яка підкреслює позитивні зміни, що відбулися в гендерній організації племені маорійців через впливи європейської цивілізації: «Перше ми були покірним знаряддям наших безоглядних чоловіків, а тепер у нас рівні з ними права. Ми, жінки, можемо вчитися, мати свої становища, бути незалежні...» (Яблонська, 2023: 316). С. Яблонська наголошує на зворотному боці такої емансипації жінок і колоніальної політики Англії: маорійці втратили свою етнічну ідентичність, свою мову, віру, мистецтво і звичаї, бо їх змусили соромитися свого дикунського походження. Маорійці заплатили надто високу ціну за жіночу емансипацію, віддавши за неї свою культурну ідентичність. Послідовна критика колоніалізму – характерна ознака тревелогів С. Яблонської, що засвідчує глибоку обізнаність із геополітичними питаннями й гуманістичні підвалини її світогляду.

С. Яблонська акцентує труднощі, пов'язані з можливістю мандрувати на віддалених територіях, хоча й без властивих жіночому письму сентиментів. Її тривале перебування закордоном повністю руйнує стереотипні уявлення про жінку як «берегиню домашнього вогнища». Розмірковуючи про внесок Н. Кобринської в розвиток феміністичної ідеології в Україні, С. Павличко зупиняється на пунктах, що їх письменниця й громадська діячка обстоювала у своїй творчості: «1) жінка – передусім людина, котра має право на незалежне матеріальне становище, працю, освіту і участь у виборах; 2) суспільна роль її не має зводитися тільки до ролі матері, виховательки дітей і покірної рабині спочатку батьків, а потім чоловіка» (Павличко, 2002: 123).

С. Яблонська своєю діяльністю ілюструє втілення в життя цих базових феміністичних позицій, які яскраво оприявнюються у книзі тревелогів «З країни рижу та опію».

Зазнаючи небезпек у країнах, досить вороже налаштованих на європейців, мандрівниця не тільки хоробро долає перепони і справляється з труднощами, а й сама виявляє готовність прийти на допомогу. Під час поєн в Китаї С. Яблонська – «модерний Ной» (Яблонська, 2018: 178) – врятувала з води маленьку дівчинку та її батька. Авторка усвідомлює підступність обраного шляху, проте ніщо не в силах змусити її зійти з нього: «При перегляді тих ще зовсім свіжих пригод я справді дивуюся, що ця тверда дійсність, повна небезпек та втоми, ще не висушила моєї мандрівної гарячки. Навпаки, всі труднощі, невігоди, перепони тільки збільшували мою спрагу» (Яблонська, 2018: 211). Така життєва позиція (пристрасть до руху, бажання протистояти викликам і загрозам) не є типовою для жінки початку ХХ століття. По суті, її можна вважати проявом феміністичних настанов, які С. Яблонська, будучи соціально активною та дуже ерудованою для свого часу особистістю, могла засвоїти як від своїх співвітчизниць (від 80-х років ХІХ ст. ідеї фемінізму динамічно розвивалися на західноукраїнських землях, що з огляду на геополітичні обставини були частиною європейського культурного простору), так і від представниць відповідно налаштованого світового співтовариства.

Із творів С. Яблонської цілком зрозуміло, що питання гендерних ролей не лишає її байдужою: зазвичай цей інтерес виявляється опосередковано, оскільки авторка уникає прямих дискусій на теми фемінізму. Рефлексії з приводу використання китайцями худоби для обробітку рисових полів містять спостереження, що їх можна екстраполювати на розподіл праці між чоловіками та жінками: наслідки «рівності» можуть бути доволі непередбачуваними. Так, С. Яблонська пише: «Корови мусять сповняти ролю волів – вони орють, возять, тягають і т. п. Ця рівність із волами так емансипувала їх, що вони перестали давати молоко» (Яблонська, 2018: 245). У творах письменниці відсутні радикальні прояви фемінізму: вона вільна від крайнощів, їй радше імпонує ідея свободи з опертям на індивідуальні вподобання, ніж обстоювання абсолютної рівності обох статей.

С. Яблонська не нехтувала роботою, яку зазвичай вважали чоловічою. У своїх нарисах вона багато розповідає про розв’язання побутових проблем і виконання загалом не характерних для жінок обов’язків. Вона описує, як розробила вказівки для китайця-бляхаря щодо виготовлення душу, всупереч тому, що в домі не було водопроводу. С. Яблонська разом із теслею виготовили меблі: «Це все вийшло несподівано добре, але лишився мені клопіт полякерувати це все. <...> Виписала пуделочко бронзового лякеру, оріхової фарби й спирту. Найперше пофарбувала меблі оріховою фарбою. Потім розвела в спирті лякер і два рази полякерувала їх» (Яблонська, 2018: 248).

Авторка тревелогів зуміла віднайти й підтримувати баланс соціальних і родинних ролей у суспільстві, в якому уявлення про них були доволі усталеними й передбачуваними. Її не обтяжували функції, пов’язані з турботою про «домашнє вогнище», вона врівноважувала ними свою схильність до «кочового» способу життя: «Уявіть собі, що в мене, «цієї завзятої волоцюги», звідкись там відродився приспаний дух газдині <...>, так що на моїм новім газдівстві (я досі ще ніколи не мала правдивого дому) мені захотілось завести масу уліпшень, та всюди, де можна та де гарно, умістити українську нотку, заложити городець тощо» (Яблонська, 2018: 310). Таке світовідчуття свідчить про наявність у С. Яблонської феміністичної позиції, хоча її прояви мали досить поміркований характер. Вочевидь, цьому сприяли обставини сімейного життя, оскільки з творів авторки стає зрозумілим, що її чоловік сприймав усі потреби дружини у творчості та отриманні нових вражень: «Мій муж не є мені ніякою перешкодою до писання, навпаки, він перший готов на всі уступки, тільки щоб я писала, якщо це мені потрібне для щастя, до моєї рівноваги» (Яблонська, 2018: 309).

Самостійність і незалежність – цінності, які сповідувала С. Яблонська впродовж усього життя. Їй вдалося не зрадити їх завдяки наполегливості та рішучості, сміливості

та цілеспрямованості – чеснотам, які не вважалися зразковими якостями в образі заміжньої жінки початку ХХ століття. У цьому контексті варто згадати С. де Бовуар, яка писала: «Обираючи шлях незалежності, жінка мусить докласти більших моральних зусиль, ніж чоловік» (Бовуар, 1994: 142). Таким чином, здобутки С. Яблонської, яка зробила неймовірно багато за обставин, що не сприяли соціальній успішності жінки, видаються особливо значущими та гідними високих оцінок. Вона тяжіла до емансипації, інтелектуальної свободи та соціальної незалежності, що було відчутним у всіх її вчинках.

У своїх нарисах і листах С. Яблонська розмірковує про можливість поєднувати повноцінне сімейне життя і творчість. Вона наголошує на тягарі обов'язків, які мусить виконувати жінка, щоб забезпечити якісний побут чоловікові та дітям, що неминуче відволікає від письменництва. С. Яблонська саме цими обставинами пояснює низьку продуктивність жінок у творчості: «Я сама, коли мені приходилось стикатися з бідними буденними клопотами, не вміла була здобути навіть на довшого листа» (Яблонська, 2018: 311). Усвідомлюючи відмінності в чоловічій і жіночій психології, вона вважає, що саме закладена природою схильність до надмірної старанності, відповідальності та вразливості заважають жінці визначитися з пріоритетами і слідувати своєму справжньому призначенню. Чоловічий підхід до домашніх обов'язків, навпаки, сприяє творчій реалізації. С. Яблонська переконана в тому, що такий стан речей складно викоринити із суспільної свідомості, тобто феміністичні ідеї, на її думку, ще не скоро отримають право на загальне визнання. Утім, поділяючи бажання деяких жінок пожертвувати сімейним життям заради становлення себе як творчої особистості, авторка все ж таки більше тяжіє до можливості поєднувати родинні інтереси та схильність до письменництва.

Така позиція С. Яблонської викликала обурення ще однієї зоряної представниці тогочасного літературного небосхилу – письменниці Ірини Вільде, котра звинуватила її в готовності жертвувати та небажанні вимагати від чоловіків належного ставлення до свого таланту: «Ми, жінки, навіть ті, обдарені іскрою Божою, навіть ті, «виїмкові» чи незвичайні, не вміємо сягнути по ролі тих, що задля них жертвуються» (Яблонська, 2018: 312). І. Вільде вбачала несправедливість у тому, що чоловіки-письменники вміють примусити дружин берегти їхній спокій і створювати сприятливі умови для реалізації творчих задумів та амбіцій, натомість талановиті жінки намагаються поєднати служіння мистецтву та виконання рутинних домашніх обов'язків, бо натомість зазнають осуду й презирства.

Бажання С. Яблонської догодити сім'ї здається І. Вільде докором її власному способу життя, оскільки вона зізнається, що перевиговала чоловіка й сина, позбавила їх атавістичних уявлень про призначення жінки, щоб вони самі дбали про себе й про спільний побут. У листі письменниці відчутні деякі іронічні, образливі нотки, що вказують на її виразні феміністичні погляди: «Отож, пані Софія, описуєте нам із Китаю, яка Ви примірна господиня і дружина. Головне – дружина. Як дбаєте про «настрій» у хаті, як піклуєтесь тим, щоб Ваш чоловік мав упору обід і приємну родинну «атмосферу». Із питомою Вам милою усмішкою признаєтесь, що це стається коштом Вашої літературної праці, бо ж Ви не можете дозволити, щоб Ваш чоловік аж «відчув» те, що його жінка письменниця» (Яблонська, 2018: 312). І. Вільде немовби повторює думки С. де Бовуар, яка вбачає ілюзорність ідеї роздвоювання між сім'єю і роботою: «Роль дружини і матері вбиває свободу жінки» (Бовуар, 1994: 165). Зрозуміло, що феміністичні позиції С. Яблонської були далекі від таких радикальних настроїв, але не помічати чи заперечувати їх було б украй помилковим.

4. Висновки

Отже, огляд життєвого і творчого шляху С. Яблонської дає підстави зробити висновок про те, що її інтелектуальним пошукам, становленню особистісної та культурної ідентичності властиве виразне феміністичне аранжування. У тревелогах С. Яблонської відображено її послідовні кроки у відстоюванні ідеї гендерної рівності: вона зуміла поєднати нетипові для сучасного їй суспільства соціальні ролі, пов'язані з низкою викликів, ризиків і небезпек, та щасливе

сімейне життя. Попри те, що в її творах відсутнє відкрите декларування феміністичних світоглядних позицій, її беззастережно можна зарахувати до плеяди представниць кінця ХІХ – початку ХХ століття, чия діяльність позначилася на формуванні та розвитку феміністичного руху в Україні. Життєпис С. Яблонської засвідчує те, що цінності та пріоритети мисткині є суголосними ідеологічним принципам раннього українського фемінізму, а парадигма її гендерних ролей виходить за межі тогочасних уявлень про призначення жінки.

Аналіз книг «Чар Марока», «Далекі обрії» та «З країни рижу та опію» переконливо відображає схильність С. Яблонської долати гендерні обмеження, нав'язані патріархальним суспільством, заперечуючи штивність дихотомії «чоловіче – жіноче» в культурному аспекті. Її вчинки показують, що «жіноче» не обов'язково асоціюється з пасивним і слабким. С. Яблонська не скільки відмовляється від традиційних гендерних ролей жінки, скільки охоче дозволяє собі те, що не суперечить її особистості, що гармонійно вкладається в парадигму її зацікавлень. Феміністичне світобачення славетної української мандрівниці позбавлене войовничих акцентів і намагання протиставити себе традиційним уявленням про жінку, а радше наділене інтересом до збагачення досвіду й нехтуванням застарілими табу. Іншими словами, С. Яблонська вибудовує свою феміністичну філософію, сутність якої полягає в незалежності від гендерних стереотипів і гармонійному поєднанні гендерно маркованих ролей з оперттям на власні вподобання та зацікавлення. С. Яблонська цілковито не відмовляється від культурно-історичного спадку, що визначає соціальні очікування щодо жінки, а радше приймає його з корективами, які вносять з огляду на власні інтереси та прагнення.

Унікальність постаті С. Яблонської в культурно-історичному контексті першої половини ХХ століття полягає насамперед у тому, що вона створила самобутню модель гендерної ідентичності, що, з одного боку, базувалася на прогресивних феміністичних поглядах, пов'язаних із відстоюванням соціальної рівності прав обох статей, а з іншого, – спиралася на традиційні сімейні цінності, що уможливило виконання ролей дружини й матері двох синів. На відміну від таких знаних феміністок, як С. де Бовуар та Н. Кобринська, вона не вважала, що ці функції жінки вбивають її свободу, а радше ілюструвала своїм життєвим шляхом можливість середнього варіанту, що знаходився між крайнім фемінізмом і патріархальним уявленням про призначення жінки. Саме ця унікальна модель дозволила С. Яблонській досягнути вершин особистої та професійної самореалізації, отримати розмаїтий досвід міжкультурного спілкування, стати авторкою вартісного літературного доробку й виплекати щасливу родину. Безпосередньо не декларуючи свої переконання, вона своєю діяльністю зробила значний внесок у руйнування соціальних стереотипів щодо усталеної парадигми жіночих гендерних ролей, притаманної першій половині ХХ століття, і сприяла формуванню образу успішної жінки, що також гармонійно вписується в систему цінностей сучасної доби.

Література:

1. Бестюк І. Марракеш як символ просторової трансценденції: Софія Яблонська vs Зінаїда Серебрякова. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2023. № 17 (85). С. 244–246.
2. Бовуар С. Друга стаття: у 2-х т. Т. 1. Київ : Основи, 1994. 390 с.
3. Бокшань Г. Феномен національної ідентичності у збірці тревелогів Софії Яблонської «Листи з Парижа. Листи з Китаю». *Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць*. Київ : Талком, 2021. С. 214–218.
4. Влах М. Геообразний світ мандрівної літератури Софії Яблонської: сучасна візія. *Вісник Львівського університету. Серія: Географічна*. 2019. Вип. 53. С. 70–84.
5. Гаврилів Т. Далекі обрії. *Збруч*. 2017. URL: <https://zbruc.eu/node/63795> (дата звернення: 01.10.24).
6. Гаврилів Т. З країни рижу та опію. *Збруч*. 2017. URL: <https://zbruc.eu/node/63477> (дата звернення: 01.10.24).
7. Зборовська Н. Феміністичні роздуми. На карнавалі мертвих поцілунків. Львів : Літопис, 1999. 336 с.
8. Комариця М. Сладкоємність серцець: мистецька парадигма жіночої прози міжвоєнної доби. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2018. Вип. 67. Ч. 1. С. 178–190.
9. Магусяк Г. Багатомірний образ Китаю у тревелогах Софії Яблонської. *Південний архів: філологічні науки*. 2024. Вип. 99. С. 54–61.

10. Павличко С. Фемінізм. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 322 с.
11. Поліщук Я. Далекі обрії Софії Яблонської. 2020. URL: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/237/41/> (дата звернення: 01.10.24).
12. Приймак І. Специфіка художньої прози С. Яблонської в літературному процесі доби. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2018. Вип. 14. С. 176–182.
13. Юрчук О. «...Прикрита голубим небом буду змальовувати вам красу Маракешу...»: рефлексія Сходу в книзі «Чар Марока Софії Яблонської». *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Вип. 34 (73). С. 162–167.
14. Яблонська С. Листи з Парижа. Листи з Китаю: Подорожні нариси, новели, оповідання, есеї, інтерв'ю. Львів : ЛА «Піраміда», 2018. 368 с.
15. Яблонська С. Чар Марока. З країни рижу та опію. Далекі обрії: Подорожні нариси. Львів : ЛА «Піраміда», 2023. 372 с.

References:

1. Bestiuk, I. (2023). Marrakesh yak symbol prostorovoi transtsendentsii: Sofiia Yablonska vs Zinaida Serebriakova [Marrakesh as a Symbol of Spatial Transcendence: Sofiia Yablonska vs Zinaida Serebriakova]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia "Filolohiia" – Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series "Philology"*, 17 (85), pp. 244–246 [in Ukrainian].
2. Beauvoir, S. (1994). *Druha stat: u 2-kh t.* [The Second Sex: in 2 volumes]. V. 1. Kyiv : Osnovy, 390 p. [in Ukrainian].
3. Bokshan, H. (2021). Phenomen natsionalnoi identychnosti u zbirtsi trevelohiv Sofii Yablonskoi "Lysty z Paryzha. Lysty z Kytaiiu" [The Phenomenon of National Identity in Sofiia Yablonska's Collection of Travelogues "Letters from Paris. Letters from China"]. *Natsionalna identychnist v movi i kulturi: zbirnyk naukovykh prats – National Identity in Language and Culture*. Kyiv : Talkom. Pp. 214–218 [in Ukrainian].
4. Vlach, M. (2019). Heoobraznyi svit mandrivnoi literatury Sofii Yablonskoi: suchasna viziia [The Geo-Image World of Sofiia Yablonska's Travel Literature: the Contemporary Vision]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia heohrafichna – Bulletin of Lviv University. Geographical Series*, 53, pp. 70–84 [in Ukrainian].
5. Havryliv, T. (2017a). Daleki obrii [Far Horizons]. *Zbruch*. <https://zbruc.eu/node/63795> [in Ukrainian].
6. Havryliv, T. (2017b). Z krainy ryzhu ta opiiu [From the Country of Rice and Opium]. *Zbruch*. <https://zbruc.eu/node/63477> [in Ukrainian].
7. Zborovska, N. (1999). Feministychni rozдумы. Na karnavali mertvykh potsilunkiv [Feminist Contemplations. At the Ccarnival of Dead Kisses]. Lviv : Litopys, 336 p. [in Ukrainian].
8. Komarytsia, M. (2018). Spadkoiemnist serdets: mystetska paradyhma zhinochoi prozy mizhvoiennoi doby [Continuity of Hearts: the Artistic Paradigm of Women's Prose of the Interwar Period]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filolohichna – Bulletin of Lviv University. Philological Series*, 67, pp. 178–190 [in Ukrainian].
9. Matusiak, H. (2024). Bahatovymirnyi obraz Kytaiiu u trevelohah Sofii Yablonskoi [The Multidimensional Image of China in Sofiia Yablonska's Travelogues]. *Pivdennyi arkhiv : filolohichni nauky – Southern Archive : Philological Sciences*, 99, pp. 54–61 [in Ukrainian].
10. Pavlychko, S. (2002). Feminizm [Feminism]. Kyiv: Solomiia Pavlychko's Publishing House "Osnovy". 322 p. [in Ukrainian].
11. Polishchuk, Ya. (2020). Daleki obrii Sofii Yablonskoi [Far Horizons of Sofiia Yablonska]. *Vsesvit – The Universe*. <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/237/41/> [in Ukrainian].
12. Pryimak, I. (2018). Spetsyfika khudozhnoi prozy S. Yablonskoi v literaturnomu protsesi doby [Specificity of S. Yablonska's Fiction in the Literature Process of the Epoch]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladnavstva – Topical Problems of Philology and Translation Studies*, 14, pp. 176–182 [in Ukrainian].
13. Yurchuk, O. (2023). "...Prykryta holubym neboom budu zmalovuvaty vam krasu Marakeshu...": refleksiiia Skhodu v knyzi "Char Maroka" Sofii Yablonskoi ["...Covered with the Blue Sky, I will be depicting the beauty of Marrakesh for you": the Reflection of the East in the Book "The Charm of Morocco" by Sofiia Yablonska]. *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Zhurnalistyka – Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism*, 34 (73), pp. 162–167 [in Ukrainian].
14. Yablonska, S. (2018). Lysty z Paryzha. Lysty z Kytaiiu: Podorozhni narisy, novely, opovidannia, esei, interviu [Letters from Paris. Letters from China: Travel Essays, Novellas, Short Stories, Essays, and Interviews]. Lviv: LA "Pyramid", 368 p. [in Ukrainian].
15. Yablonska, S. (2023). Char Maroka. Z krainy ryzhu ta opiiu. Daleki obrii: Podorozhni narisy [The Charm of Morocco. From the Country of Rice and Opium. Far Horizons: Travel Essays]. Lviv: LA "Pyramid", 372 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.04.2025
The article was received 25 April 2025